

ӘОЖ 308

Бисембаева, Ж.К.

педагогика магистрі, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы

Ақмырза, А.

«БВ01301 – БОП мен Ә» ББ 2 курс студенті, Ө. Сұлтангазин атындағы ҚМПУ, Қостанай, Қазақстан

ӨШПЕСТЕЙ ІЗ ҚАЛДЫРДЫ МҰРАЛАРЫҢ

Түйін

Бұл мақалада Абай өмірінің өткені мен бүгінгісі жайында сонымен қатар Абай есімімен байланысты тарихи орындар жөнінде әңгімеленеді. Сондай-ақ бұл мақалада ұлы Абай өмірі мен шығармашылығына қатысы бар тың деректермен де таныса аласыздар. Бұл мақала поэзия дүлдүлі Абай Құнанбаевтың туғанына 175 жылдық мереке қарсаңында шығарылып отыр. Мақаладан Абайдың ұрпақтары мен ақындық айналасының естелік әңгімелерімен таныса аласыздар.

***Кілт сөздер:** рухани еңбек, тағылымды тарих, поэзия дүлдүлі, асыл қазына, өшпес мұра.*

«Жастықтың оты жалындап, Жас жүректе жанған шақ. Талаптың аты арындап, Өр қиынға салған шақ», – деп жастар жайлы толғанған ұлы Абайдың ұлағатты сөзімен бастадым. Санамызда жаңғырған Абай өлеңдері қашанда халқын, елдің ертені үшін елендейтін жастарын оятуға, жан тірлігіне, қалғымайтын намысқа, үздіксіз рухани еңбекке шақырады. Оның кара өлеңдері еліміздің болмысы мен бітімін, тұрмысын, діні мен тілін суреттеп жазған ұлы ақынның бұл еңбегі өшпес іздей мұра болып қалды [1].

Қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы, классик ақын, композитор, аудармашы, философ, ағартушы, қоғам қайраткері – Абай (Ибраһим) 1845 жылы 29 шілдеде қазіргі Шығыс Қазақстан облысы, Сырт-Қасқабұлақ деген жерде Қарқаралы округінің аға сұлтаны Құнанбай Өскенбаевтың жанұясында дүниеге келді. Әжесі Зере, анасы Ұлжанның бесік жырын тыңдаған Абайға бала кезінен әжесі мен анасы айтқан аңыздар, ертегілер, жырлар мен қиссалар жас баланың қиялына қанат бітірді. Әкесі Құнанбай Өскенбайұлы 19 ғасырдағы қазақ арасынан шыққан әйгілі қайраткер, ел билеуші болған. Абай әуелі ауылдағы Ғабитхан молдадан сауатын ашады да, 10 жасқа толған соң 3 жыл Семейдегі Ахмет-Риза медресесінде оқиды [2].

Абай өлеңді 10-12 жасынан бастап шығара бастаған. Туған халқын сүйіп, оны бодандық қасіретінен құтқаруды мақсат еткен Абай, ең алдымен елдің береке-бірлігін жақтады. Елі де Абайын сүйіп, қатты құрметтеді. Оның өлеңдерін жатқа айтып, тұмардай сақтады. Шынында да, әр сөзі теңіздің тереңіне тартқандай зор мағыналы, адамға берер шабыты мен шапағаты мол Абай әр қазақтың жүрегінен орын алды, қазақ өлең үлгісін жаңаша тұрғыдан байыта түсті. Абай өлеңдері жан-жақты, әлеуметтік аясы кең. Халықты өнерге, білімге, ғылымға шақырды. Махаббат жырлары жанға жайлы, жүрекке жылы тиеді.

Абай – қазақ поэзиясының тіл кестесіне, сөз саптауға жаңа сипат дарытқан ақын. Себебі оның шығармаларындағы адамның жан тебіренісін, көңіл толғанысын, жүрек лүпілін көрсететін сипаттамаларында, эпитет, метафора және басқа да бейнелі сөздерінде жаңа, өзі шығарған үлгі-өрнектері мол [1].

Абай – өз дәуірінде қатал сыншы болған ақын. Саяси сипаттағы сатиралық өлеңдерінде ол болыс билердің жиіркенішті қылықтарын ғана суреттеп қоймай, есте қаларлық образдар жасады.

Абай, А.С. Пушкин, М.Ю. Лермонтов т.б. ақындардың шығармаларын шеберлікпен аударып, қазақ әдебиетін жаңа ой орамымен байытты. Сондай-ақ орыс тілінен Абай аударған шығармалар қазақ әдебиетін байыта түсті. Абайдың қара сөздері жалпы адамзат баласына ортақ асыл сөзге айналды [3].

Қазақ халқының дәстүрлі әдет-ғұрып заңдарын жетік білетін Абай, ел ішіндегі әр алуан әкімшілік-құқықтық реформаларға белсене араласқан. Егде тартқан шағында әкімқара биліктен, атқа мінерліктен іргесін аулақ салып, шығармашылықпен ғана шұғылданған Абайдың қара сөздерін түгел дерлік оқып шықтым. Шындығымен үйлескен бұл керемет мол мұраның бізге жеткені қатты қуантады. Қазіргі заманның көкірегі көр соқыр (бәріне топырақ шашпаймын) адамдары осы бір керемет қазынамыздың қадіріне жетіп, түсініп оқыса тілі дамып, қазақтың кейбір ұғымдарын меңгеріп алар еді?

Шынында, қазіргі заманда кітап оқытындар некен саяқ. Саны көп сапасы аз кейбір технологиялардың кесірінен кітап оқымақ түгілі атын ұмытып жүрген жандардың талайын көріп, іштей қынжылып жүрміз. Абайдың қара сөзінде айтылған әрбір сөз шындық. Себебі, көзімен көріп, құлағымен естігенді анық қылып тайға таңба басқандай жазып кеткен қара сөздерін тек кейбір мерекелерде ғана ашып қарайтынымыз сөзсіз.

Абайдың ойы сан-саққа жүгірген болатын. Ойланып-толғанып көп ұзамай-ақ қағазын жайып, қаламын қолына алуды ұйғарған. Абай еш кідірместен ойын жинақтап, ақ қағазға жаза бастаған екен. Абайдың алғашқы қара сөзінен бастап-ақ өзінің қарттығымен күрескендігі көрініп тұр. Бір орында отырғанды қаламайтын Абай ешқашан бос отырмаған. Осы бір керемет білімге деген құштарлығының дәлелі – Абайдың бізге жеткен өлең-жырлары мен осынау керемет қара сөзінің әрқайсысы біз үшін мол қазына. Еліміздің басшысы Қасым Жомарт Тоқаевтың «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» атты мақаласы шықты.

«Абай Құнанбайұлы ғұлама, ақын, ұлттың жаңа әдебиетінің негізін қалаушы, аудармашы, композитор ретінде қазақ тарихының беттерінде айқын сақталып тұр. Абай әлемі деген бірегей құбылыс ретінде бағаланды», – деп, мемлекет басшымыз мақаласының басынан-ақ Абайдың атын биікке көтерді [4].

Абайдың қай қара сөзін оқып қарасаң да, адамды білім алуға шақырады. Надандық, жалқаулықты жек көретін Абайдың ғылымға ізденісі осы сөздерде анық айтылған. Қазақтардың мінез-құлқын біраз сынап алған Абай, мақалдарды да қатты сынады. Абай үшін ең маңыздысы ар-ұят, адамгершілік. Адамның адам болып қалыптасуына Абайдың қара сөздерінің тікелей қатысы бар деп есептеймін. Адамды кейін тартып, еңбегін еш кетіретін жалқау мінезден қашық болуын үнемі қайталап қара сөзінде жазды. Қазіргі кезде осынау бір Абайдың қара сөзін оқыған кез-келген адамзаттың білімге құштарлығы артары анық.

Абай тұңғыш рет қазақ поэзиясын терең философиялық қуатты оймен суарды. Дешті қыпшақ даласына жаңа поэзия қамалын соғып, ой мен суреткерлік толысқан кенен бұлақтың, тұнық көзін алғаш ашқан Абай Құнанбайұлы. Абайдың есімі тек ел арасында ғана емес, әлемге жеткен танымал тұлға. Абайдың аударған қаншама аудармалары да елеулі еңбегінің жемісі. Абай тек қазақтың ғана емес, араб, парсы, орыс ақындарының мыңдаған жолдарын жатқа айтып отыратын болған. Осындай ізденісінің арқасында Абайдың кемеңгер, қаламгер, поэзияның саңлағы сынды аттарға лайық болып саналатыны нақты айтылады.

Ұлы тұлғамыз Абай туралы не жазсақ та бәріне лайық. Поэзияның жарық жұлдызының бірі жарқыраған Абай шуағымен, жыр-шумағымен бізге нұрын төкті. Ақынның арманы да осы шығар. Ұрпағына қалдырған қазынасына ешбір теңге, ешбір алтын жетпес. Себебі ақша жаратылады. Алтын ұрланады. Ал Абайдың өлеңдері болса, ол тек адамның санасына сапалы білім, ғылымға деген ізденісті арттырады. Осындай ел есінде мәңгіге қалған Абайдың жолын бізге берсін. Бізде азда болса кішігірім елге пайдамыз тиіп, осы Абай Құнанбайұлының шығармашылығын оқып, уақытша емес, әрқашан қайталап жүрсек нұр үстіне нұр болары анық. Абайдың көрген қиыншылығы болса да, сол қиыншылыққа қасқайып қарсы тұрып, еш мойымай өз шығармашылығын жалғастыра білді. Осындай атамыздың арқасында өткендегі тарихтың, қазақ елінің басындағы оқиғаның болғанын оқып, миымызға тоқып отырамыз [5].

Абай – ұлы тұлға. Ғасырда бір туатын дара тұлға.

Кітап – ең сабырлы ұстаз. Тек кітап қана қайырымдылық пен жамандықтың, ақиқат пен жалғанның ара жігін айнытпай танып білуге үйретеді. Халықаралық Абай клубының «АМАНАТ» журналы жанынан шығып жатқан 200 томдық кітап Қазақстанның тәуелсіздігінің 10 жылдық торқалы тойына сыйға тартты. Болашақ ұрпаққа, біздерге аманат қылып кітап қалдырды. Ендеше, осындай іші толған даналық, керемет мағынасы бар Абайдың қара сөздерін оқып, ойымызға түйіп, сонымен қатар, өсіп келе жатқан ұрпаққа жеткізу біздің борышымыз.

«Абай – халқымыздың мақтанышы ғана емес, біздің ұлттық ұранымыз, ұлттық идеологиямыз, оның өлмес мұрасын алдымен өзіміз танып, сосын әлемге таныту – біздің ғұмырлық парызымыз. Абайдың туғанына 175 жыл уақыт өтсе де, оның еңбектері халық жадында сайрап, оған нұрлы өмірге жол көрсетіп тұр. Абай есімі мәңгі ұмытылмайды. Абай сепкен ұрық, өскен дәндер бір ғасырдан аса уақыт бойы өсіп-өніп, ұлттық әдебиетімізді, мәдениетімізді, бүкіл рухани өмірімізді көркейтуде. Абайдың тамаша ақындық дәстүрлері қазір жаңа мазмұнға ие болып, кейінгі толқын жазушылардың өнеге етіп, ілгері дамытуы арқылы толысып келеді. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйініне келер болсақ, әлем халықтары әдебиетінің, өнерінің, тарихының, философиясының алғашқы томдарының дүниеге келуі, тілге тиек етер, шын қуанар, үміт артар үлкен шығарманың бірі Абай Құнанбайұлының шығармалары» – деп, өз ойын топшылаған еліміздің алғашқы президентінің сөзімен аяқтаймын.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Құнанбаев А. Мен бір жұмбақ адаммын оны да ойла... – Алматы, 2017. – Б. 102-105.
- 2 Бисембаев П.Қ. Абай. – Алматы: «Аруна» баспасы, 2017.
- 3 Оразалин К. Абай ауылына саяхат. – Алматы, 1976. – Б. 82-89.
- 4 Мырзахметұлы М. Абайтану. – 2014. – Б. 1-65.
- 5 Абай қара сөздері жинағы. – 2015. – Б. 1-5.

Материал редакцияға түсті: 18.02.2020

БИСЕМБАЕВА, Ж.К., АҚМЫРЗА, А.

В данной статье рассказывается о жизни Абая, об исторических местах, связанных с именем Абая. В этой статье также содержатся новые источники, касающиеся жизни и творчества великого Абая. Эта статья издана в преддверии празднования 175-летия со дня рождения Абая Кунанбаева. В статье также вы можете ознакомиться с памятными воспоминаниями о потомках и поэтическом окружении Абая.

Публикуемая статья помогает разносторонне распознать личность великого поэта, мудрость, человечность, справедливость, а также любящего родной казахский язык и демонстрируется любовь к родному народу. В данной статье рассматриваются философские и педагогические взгляды великого гуманиста Абая Кунанбаева на проблемы нравственного воспитания.

Ключевые слова: *духовный труд, познавательная история, мастер поэзии, драгоценное сокровище, бесценное наследие.*

BISEMBAYEVA, ZH.K., AKMYRZA, A.

This article tells about the life of Abay, about the historical places associated with the name of Abay. This article also contains new sources concerning the life and work of the great Abay. This article was published on the eve of the celebration of the 175th anniversary of the birth of Abay Kunanbayev. In the article you can also see the memorable memories of the descendants and the poetic environment of Abay.

The published article helps to recognize the personality of the great poet, wisdom, humanity, justice, as well as a lover of the native Kazakh language and demonstrates love for the native people. This article examines the philosophical and pedagogical views of the great humanist Abay Kunanbayev on the problems of moral education. Special attention in the life of each person is paid to the universal fundamental problems of forming moral principles and moral values.

Key words: *spiritual work, cognitive story, master of poetry, precious treasure, priceless heritage.*